

MEDIANING LISONIY MARKAZIDA MENTALLIK (ELEKTRON GAZETALAR
MISOLIDA)

Mamaraimova O'g'iloy Tajimuradovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Annotasiya: *Maqolada “mentalitet”, “mentalitet” va “lingvistik mentalitet” tushunchalari tahlil qilinadi. O'zbekiston misolida milliy mentalitetning ommaviy axborot vositalarida aks etishi ko'rib chiqiladi. Muallif o'zbek voqeliklarining rus tiliga kirib borishi so'zlovchilarning so'z boyligini kengaytiradi, dunyoni idrok etishlariga ta'sir qiladi, degan xulosaga keladi.*

Kalit so'zlar: *media matn; media maydoni; mentalitet; media tili; matn; qiymatlar; ma'lumot; mentalitet.*

KIRISH

Bugun biz haqli ravishda aytishimiz mumkinki, suveren O'zbekiston ommaviy axborot vositalari o'zining shakllanish davrini yakunladi. Zamonaviy ommaviy axborot vositalarining asosiy tendentsiyalaridan birini axborot jarayonlarining globallashuvi deb atash mumkin. Bugungi kunda tomoshabinlar dunyoda sodir bo'layotgan jarayonlar haqida o'z mamlakatidagi o'zgarishlar haqida ma'lumot olishdan kam emas. O'zbekistonda zamonaviy media tuzilmalarining evolyutsiya jarayoni bu o'zgarishlarning chuqurligi va dinamikasini mukammal aks ettiradi.

Ommaviy axborot vositalari jamiyat hayotining turli sohalari faoliyatini tahlil qilib, yoritib borishi, tashkilot, turli tuzilmalar va boshqaruv organlari faoliyatidagi kamchilik va kamchiliklarga jamoatchilik va hokimiyat e'tiborini qaratib, zamin tayyorlagani uchun “to'rtinchi hokimiyat” deb ataladi. mamlakat rahbariyatiga ichki va tashqi siyosatda maqbul qarorlar qabul qilish uchun.

Publitsistik matnlar tili, bir tomondan, publitsistik asarning asosini, shaklini tashkil etsa, ikkinchi tomondan, uni shu asarning o'zi belgilaydi. Xususan, janr o'ziga xos lingvistik va stilistik mazmunga ega bo'lgan jurnalistik matnga yuklangan vazifaga bog'liq.

Jurnalistikaning eng muhim vazifalaridan biri mamlakatimizda va xorijda sodir bo'layotgan eng muhim voqealardan tezkorlik bilan xabardor qilishdir. Shuning uchun axborot janrlari axborotni taqdim etish va qayta ishlash samaradorligi, shuningdek, aniqligi, xolisligi, ixchamligi va ravshanligi bilan ajralib turadi. Janrlarning formal tomoni ekstralingvistik (nolingvistik) va lingvistik xususiyatlardan iborat.

Lingvistik mentalitet lingvistik tafakkurning eng muhim jihati hisoblanadi. Mentalitetni shakllantirish

Mentalitet - bu media auditoriyasining etakchi xususiyati, o'tmishdagi voqealarni baholashda muayyan stereotiplar va an'analarga sodiqlik. Tilning hozirgi holati jamiyat hayotining barcha sohalarda tub o'zgarishlar ta'sirida sodir bo'layotgan

o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Bu borada barcha turdagi ommaviy axborot vositalari alohida o'rin tutadi.

Zamonaviy inson atrofdagi dunyo va uning o'ziga xos xususiyatlari haqida ommaviy axborot vositalari orqali bilib oladi. Media makonidagi til milliy madaniyatni aks ettiruvchi va xalqning ifoda vositasi bo'lib, dunyoni lingvistik tasvir bilan bog'laydi, shuningdek, til mentalitetini belgilaydi. Til yordamida biz dunyoni aks ettiramiz. Lingvistik mentalitet tafakkur bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning eng muhim jihati hisoblanadi.

Til inson aqliy faoliyatining mavjudligi shakli sifatida individual va jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oladi va inson tabiatining ajralmas qismidir.

Har qanday xalqning mentalitetining shakllanishi ko'plab omillar ta'sirida sodir bo'ladi. Mentalitet xalqqa xos xususiyat bo'lib, uning ruhiy holatini, hayotdagi mavqeini belgilaydi. Ommaviy axborot vositalariga nisbatan mentalitetni, fikrimizcha, voqea-hodisaga baho berish va ma'lum an'analarga amal qilishda ma'lum stereotiplar tizimi sifatida qarash mumkin.

Zamonaviy ommaviy kommunikatsiya amaliyotini tavsiflash uchun juda muhim bo'lgan "mentalitet" tushunchasining bir nechta talqinlari mavjud. Mentalitetni "ierarxik jihatdan bo'ysunadigan ustuvorliklar va qadriyatlarining ifodasi bo'lgan, etarlicha doimiy geografik, geosiyosiy va ijtimoiy omillar ta'siri ostida shakllangan xulq-atvor stereotiplari, hissiy-emotsional reaksiyalar va tafakkur tizimi" deb ta'riflash mumkin. 20].

Mentalitet - bu ma'lum bir madaniyatda yashovchi odamlarning ma'lum bir ajralmas xususiyati bo'lib, bu odamlarning atrofdagi dunyoga qarashlarining o'ziga xosligini tasvirlash va ularga javob berishning o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirish imkonini beradi [Mankievich 2005, p. 13].

Muayyan ilmiy an'anaga ko'ra, ba'zi mualliflar "mentalitet" atamasini ishlatsalar, boshqalari "mentalitet" dan foydalanadilar va buni bir xil ma'nolarda va o'xshash kontekstlarda qilishadi.

Ikki tushunchaning o'ziga xosligi "Yangi uslubiy lug'at" da keltirilgan:

MENTALITA (nemis tilidan: Mentalität - mentalitet). Mentalitet bilan bir xil. Shaxs yoki inson jamoasiga xos bo'lgan aqliy ko'nikmalar, ma'naviy munosabatlar va madaniy an'analar to'plami [NSMTP 2009, p. 301].

"Rus tilining xorijiy so'zlari lug'ati" ham mentalitet mentalitet bilan bir xil ekanligini ta'kidlaydi [Egorova 2014, p. 89].

Lingvistik mentalitetni alohida, ya'ni ayrim individual lingvistik mentalitetni tahlil qilish yoki lingvistik mentalitetlarni solishtirish yo'li bilan qiyosiy o'rganish mumkin [Leontyev 1974, p. 35]. Lingvistik mentalitetlarni ham alohida, ham qiyosiy tadqiqotlar turli darajalarda olib borilishi mumkin [Petrovskiy 1990, p. 89].

Xalqning o'ziga xos xususiyati bo'lgan mentalitet ma'lum omillar ta'sirida shakllanadi va butun xalqning ruhiy holati va hayotiy pozitsiyasini belgilaydi, chunki u tarixiy va ijtimoiy jihatdan ongi va xulq-atvoriga asoslangan madaniyat natijasidir. odamlarning turli jamoalarining ko'p avlodlari.

O'zbekiston ommaviy axborot vositalarida milliy mentalitetning aks etishi

Tahririyat faoliyati yo'nalishini ko'rsatishda mentalitet ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'zbekiston ommaviy axborot vositalarida milliy mentalitetni aks ettirishning asosiy mezonini axloq masalasidir. OAV matnlarida salbiy va ifodali gaplar yoki jargon deyarli yo'q.

Gazetalarning mavzuli bo'limlarida materiallar axborot yuki bilan bir qatorda tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lib, yosh avlodda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga, yoshlarda vatanparvarlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi. .

Milliy qadriyatlar Vatanga muhabbat, ajdodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga hurmat, muloqotda xushmuomalalik, o'z xalqi mentalitetiga hurmat kabi fazilatlarda namoyon bo'ladi. O'zbek xalqiga xos bu fazilatlarning barchasi ommaviy axborot vositalari matnlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan:

...Xalqimiz uchun oila va uning qadriyatlari muqaddasdir.

Oilaviy muhitda mehnatsevarlik, o'zgaralar haqida qayg'urish, milliy ma'naviy qadriyatlarga hurmat tuyg'ulari tarbiyalanadi.

O'z hayotini xayriyaga bag'ishlagan odamlar nafaqat yordam berishadi, balki ular abadiy qadriyatlarni - mehr-oqibat, boshqalarga muhabbat va rahm-shafqatni ekishadi.

O'zbek zamini me'morchilik ixlosmandlari uchun jannat...

Bularning barchasi o'zbek xalqining samimiy mehmondo'stligi bilan uyg'unlashib, qulay muhit yaratmoqda.

O'zbekiston o'zaro hurmat va hamjihatlik, ochiqlik va hamkorlikka intilish hukm surayotgan davlatdir.

Gazeta sarlavhalarida sevgi, e'tirof, mehr-oqibat, do'stlik kabi qadriyatlarning aqliy va lingvistik asoslarini kuzatish mumkin, masalan:

Xalqni tan olish va Vatanga muhabbat ramzi.

Yaxshi ishlar vaqti keldi.

Do'stlikning barcha ranglari.

Birlashgan, biz buyuk kuchmiz!

E'tiborlisi, gazetada xashar kabi umumxalq tadbirlari keng yoritilgan. Bu o'rinda o'zbeklarning qadimiy o'zaro yordam odati — hashar (arab va fors (fors) tillaridan tarjimai — birgalikdagi ish, xayriya) haqida to'xtalib o'tish joiz. Bu ma'lum bir oilaga uy qurish yoki o'z mavzesini, tumanini, ko'chasini obodonlashtirishga yordam berish uchun ixtiyoriy bepul mehnat qilish musulmon an'anasi. Hashar haqida qaror odatda butun mahalla ahli tomonidan qabul qilinadi.

Hech shubha yo'qki, hashar xalqimizga xos ezgu fazilatlar – ahillik, mehr-oqibat, mehr-oqibat, bunyodkorlik timsoli bo'lib, barchani jamoat ishlarida faol ishtirok etishga undaydi. "Birlik va hamjihatlik timsoli", "Hashar ixtiyoriy masala" va hokazo ruknlar ostidagi materiallarda aynan mana shu maqsad ko'zlangan.

O'zbekiston Respublikasining davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi - bu har tomonlama rivojlangan yosh avlodning ustuvor yo'nalishi, "Mahalla yoshning qo'llab-

quvvatlashi", "Oilaviy baxt qal'asi" "Til – xalqning ruhi", "Vatan va ona nutqi haqida", "Yoshlar o'qish to'garagi", "Madaniyat va dunyoqarashimiz".

Muayyan xalq mentalitetining lingvistik timsoli muammosini muhokama qilish uchun etnolingvistik ong prizmasi orqali umuminsoniy qadriyatlarni aks ettiruvchi umumiy madaniy tushunchalar va etnikmadaniy tushunchalarni farqlash tavsiya etiladi. Bitta tematik soha tushunchalari doirasiga ko'plab ruhiy shakllanishlar kirishi mumkin, masalan, "Do'stlik dastani", "Fransiyadagi Kelin Salom". O'zbeklar ongida dastarxon mehmondo'stlik, iliq munosabatlar, samimiylik va hokazo ma'nolarini bildiradi; "Kelin salom" – kelinning salom ta'zimi. Kelin to'yning birinchi kuni uyda bo'lgan har bir kishiga kelin salom beradi.

Ko'pgina o'zbek voqeliklari rus tiliga kirib, uning lug'at boyligini kengaytiradi, dunyo haqidagi tasavvurni o'zgartiradi. Masalan:

Navro'zning an'anaviy taomlari ko'pchilikka ma'lum: sumalak, halim, yalpizli samsa...

Mahalla qo'mitasida yig'ilish.

Muhokama yakunlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining tegishli qarori qabul qilindi.

Mamlakatdagi iqtisodiy va siyosiy vaziyatning o'zgarishi bilan mahalla va Oliy Majlis haqiqatlari rus tiliga kirdi.

Har bir o'zbek qishlog'i yoki shahrida an'anaviy ravishda mahalliy darajada o'zini o'zi boshqarishning ma'lum funksiyalariga ega bo'lgan qo'shni jamoa (o'zbek mahallasida) mavjud. Odatda har bir mahalla hududida masjid faoliyat yuritadi. "Mahalla" tushunchasi arabcha "shaharning bir qismi, kvartal"ga borib taqaladi va nafaqat yaqin atrofda yashovchi oilalarning hududiy birlashmasini, balki ijtimoiy hodisani ham ifodalaydi. O'zbekistonda "Inson mahallada tug'iladi, yashaydi, mahallada so'nggi safarga o'tlanadi" degan naql bor.

Xulosa

Shunday qilib, media makon tufayli zamonaviy kommunikatsiya jarayonida yangi madaniy makon vujudga keladi, bu jamoatchilik ongiga va madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir xarakteriga katta ta'sir ko'rsatadi. Milliy ong va mentalitet lisoniy belgilar prizmasi orqali namoyon bo'ladi. Madaniyat bu erda bir xil darajada muhim rol o'ynaydi, turli xalqlarning ongi va mentalitetiga ta'sir qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Azimov E. G., Shchukin A. N. Uslubiy atamalar va tushunchalarning yangi lug'ati
2. (til o'qitish nazariyasi va amaliyoti). M.: IKAR, 2009. 448 b. Dubov I.G. Mentalitet fenomeni: psixologik // Psixologiya savollari.
3. 1993. No 5. 20-29-betlar. Egorova T.V. Rus tilidagi xorijiy so'zlarning lug'ati. M.: Adelant, 2014. 799 b.

4. Jukovskaya L.I. "Mentalitet / mentalitet" tushunchasining semantik mazmuni va uning zamonaviy rus tilida lingvistik timsoli. dis. ...kand. Filol. Sci. N.-Novgorod, 2015. 197 p.
5. Kolshanskiy G.V. Idrok va tilda dunyoning ob'ektiv surati. M.: Nauka, 1990. 180 b.
6. Leontyev A. A. Nutq faoliyati nazariyasi asoslari. M.: Nauka, 1974. 368 b.
7. Mankevich D.V. Mentalitet va mentalitet: tushunchalarning tabiati va mazmuni masalasida // Retrospektiv: jahon tarixi yosh tadqiqotchilar nigohi bilan: ilmiy jurnal. 2005. No 1. 13-bet.
8. Petrovskiy A.V. Mentalitet // Rus psixologik entsiklopediyasi. M.: Nauka, 1990. B. 89.
9. Mankevich DV Mentalitet i mental'nost': k voprosu o haraktere i sodержanii ponyatij // Retrospektiva: vseмирnaya istoriya glazami molodyh issledovate-lej: nauchnyj zhurnal. 2005. No 1. S. 13.
10. Petrovskiy AV Mentalitet // Rossijskaya psihologicheskaya enciklopediya. M.: Nauka, 1990. S. 89.